

- maibutnoho vchytelia [Acmeological approach as a methodological basis for the development of personal and professional maturity of the future teacher]. *Osobystisno-profesiyni rozvytok maibutnoho vchytelia: Mater. V vseukr. nauk.-prakt. internet-konf.* Vinnytsia: Tvory, 2021. S. 70 – 80.
11. Honcharenko S. U. Metody doslidzhennia v pedahohitsi [Research methods in pedagogy]. *Entsyklopediia osvity* / hol. red. V. H. Kremin. Kyiv: Yurinkom Inter, 2008. S. 490-491.
 12. Dubaseniuk O. A. Akmeolohichniy pidkhyd yak stratehichniy oriientyr osobystisno-orientovanoi pedahohichnoi osvity [Acmeological approach as a strategic reference point of personally-oriented pedagogical education]. *Problemy osvity: zbirnyk naukovykh prats.* Vyp. 84. Zhytomyr-Kyiv, 2015. S. 25-30.
 13. Karapuzova I. V. Orhanizatsiia pedahohichnoi pidtrymky maibutnykh uchyteliv u protsesi navchannia : avtoref. dysertatsii na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata pedahohichnykh nauk : 13.00.04 «Teoriia ta metodyka profesiinoi osvity». [Organization of pedagogical support for future teachers in the learning process: autoref. thesis for obtaining the scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences]. Poltava, 2010. 20 s.
 14. Osadchyi I. H. Pedahohichne modeliuvannia: shcho vazhlyvo znaty pedahohu? [Pedagogical modeling: what is important for a teacher to know?] *Narodna osvita.* 2016. Vyp. 1. S. 60-68.
 15. Romanyshyna O. Ya. Teoretychni i metodychni osnovy formuvannia profesiinoi identychnosti maibutnykh uchyteliv: teoriia i praktyka: monohrafiia [Theoretical and methodological foundations of the formation of the professional identity of future teachers]. Ternopil: Aston, 2015. 360 s.
 16. Sysoieva S. O. Interaktyvni tekhnolohii navchannia doroslykh: navchalno-metod. posib. [Interactive technologies for teaching adults: educational method. manual]. Kyiv: VD «EKMO», 2011. 324 s.
 17. Sysoieva S.O., Sokolova I.V. Problemy neperervnoi profesiinoi osvity: tezaurus naukovoho doslidzhennia [Problems of continuing professional education: thesaurus of scientific research]. Kyiv: «EKMO», 2010. 362 s.
 18. Soroka H. I. Systema pedahohichnoi pidtrymky ditei v osviti [System of pedagogical support for children in education]. Kharkiv: «Osнова», 2003. 80 s.
 19. Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv: Abrys, 2002. 744 s.
 20. Bellinger G. Modeling & simulation: An introduction. *Mental Model Musings.* 2004. URL: <http://www.systems-thinking.org/modsim/modsim.htm>

УДК 378.14.:378.037

DOI 10.31652/2415-7872-2022-72-38-42

ОЛЕКСАНДР ДАМЗІН

damz@ukr.net

аспірант,

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ПРОБЛЕМА СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ОСОБИСТОСТІ ТА ПЕДАГОГА-ПРОФЕСІОНАЛА В КОНТЕКСТІ ІСТОРІЇ І СЬОГОДЕННЯ

В статті обґрунтовується актуальність особливостей організації особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних університетах України (кін. 20 – поч. 21 ст.) та пошук шляхів подальшого удосконалення та модернізації цього процесу в напрямках забезпечення когнітивних, мотиваційно-ціннісних, діяльнісно-комунікативних, особистісно-поведінкових та рефлексивних його складових. Акцентовується увага на необхідності гармонійного поєднання основних наукових положень педагогіки з практикою особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури: фахового, загальнопедагогічного та особистісного.

Ключові слова: особистісно-професійне становлення, майбутній вчитель фізичної культури, актуальність, категоріальний апарат дослідження, зміст дослідження.

OLEXANDR DAMSIN

graduate student,

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University,
Ostrozhskeho str. 32, Vinnytsia

THE PROBLEM OF FORMATION OF THE FUTURE TEACHER OF PHYSICAL CULTURE AS A PERSONALITY AND PROFESSIONAL TEACHER IN THE CONTEXT OF HISTORY AND TODAY

The article justifies the choice of the topic of the dissertation research «Personal and professional development of future teachers of physical education in the pedagogical education system of Ukraine at the end of the 20th - beginning of the 21st century» for obtaining the scientific degree «Doctor of Philosophy» in the specialty 011 Educational, pedagogical sciences. The problem is relevant because the definition and analysis of the specifics of the organization of the personal and professional development of future teachers of physical education in pedagogical universities of Ukraine (end of the 20th - beginning of the 21st century) and the search for ways to further improve and modernize this process in the directions of ensuring cognitive, motivational and value, activity-communicative,

personal-behavioral and reflexive components enable more successful training of future teachers at the functional level in modern conditions. Attention is focused on the need for a harmonious combination of the main scientific principles of pedagogy with the practice of personal and professional development of the future teacher of physical culture: professional, general pedagogical and personal. The categorical apparatus, scientific novelty and practical significance of the research are determined.

The research is intended to consider the theoretical foundations of the problem of personal and professional development of the future teacher, to carry out a phenomenological analysis of the category of professional development of the student's personality, to analyze the theoretical and methodological foundations of the personal and professional development of the future teacher of physical culture in the conditions of Ukraine's entry into the European educational space; to reveal the role and place of general pedagogical training of future physical culture teachers as a component of their personal and professional development in the pedagogical education system of Ukraine (late 20th - early 21st centuries) and the specifics of personal and professional development of future physical culture teachers at Mykhailo Kotsyubynskyi VDPU in the specified period including the present.

Key words: *personal and professional development, future physical culture teacher, relevance, categorical research apparatus, research content.*

Педагог стає повноцінним, тобто готовим до успішної і продуктивної професійної діяльності, лише тоді, коли паралельно з засвоєнням фахових знань досягає належного рівня загальнопедагогічної компетентності. З іншого боку, якість педагога-професіонала визначається не тільки рівнем його спеціальних знань і умінь, не тільки педагогічним потенціалом і ресурсом, здобутим під час навчання у ЗВО, а й рівнем розвитку його особистісних якостей. Тому цілком погоджуємось з думкою В. Каплінського про те, що професійне становлення вчителя не може відбуватись у відриві від особистісного (дві діяльності в одній) [3, с.203]. Опираючись на ідеї вченого, розуміємо професійне становлення як форму особистісного становлення, яке здійснюється через призму професійної діяльності. У зв'язку з цим бачимо у цьому процесі не лише набуття спеціальних, загальнопедагогічних компетентностей, а й паралельне самовдосконалення особистості, яке є важливою умовою забезпечення успішності власне професійного становлення, а саме: «від формування ставлення до професії та емоційно-особистісного залучення до неї на стартовому етапі здобуття вищої освіти, накопичення теоретичного і практичного досвіду здійснення професійної діяльності на проміжних етапах і набуття через постійне професійне самовдосконалення високого рівня компетентності та майстерності на завершальному етапі» [3, с.204].

Початок успішної професійно-педагогічної діяльності проявляється в проектуванні і реалізації власного індивідуального маршруту професійного становлення, починаючи з першого року навчання з обов'язковою орієнтацією на її ефективний результат. У подальшому відбуваються поетапні зміни в структурі особистості: від здобувача вищої освіти, учителя-виконавця «з домінуванням алгоритмічних дій до вчителя творця; від відтворення і застосування знань в типових ситуаціях до аналізу, критичної оцінки і розв'язання нових (нестандартних) ситуацій; від наслідування кращих зразків до самостійної творчості» [3, с.204]. При цьому велике значення має мотивоване прагнення студента до безперервної самоосвіти та самовдосконалення та його власні зусилля.

Аналіз наукових джерел, які розкривають питання становлення майбутнього вчителя фізичної культури, свідчить про те, що воно нерідко розглядається ізольовано від інших важливих напрямків всебічного розвитку особистості та без достатнього врахування ролі і значенні в цьому процесі загальнопедагогічної підготовки. Не враховуючи, наприклад, закономірностей виховання, ми не можемо забезпечити результативність фізичного виховання як одного з його напрямів, оскільки не будемо знати якими зв'язками та залежностями вона обумовлюється. Без опори на принципи виховання ми не зможемо забезпечити ефективність фізичного виховання, оскільки це ті вихідні положення, від дотримання яких в першу чергу залежить ефективність цього процесу. Залишаючи поза увагою психологічні механізми виховання (емоційне обумовлювання, наслідування, ідентифікація, конформність, вживання в соціальну роль та ін.), ми не знатимемо, якими шляхами розвивається мотиваційно-ціннісна сфера особистості як важлива умова успішності її становлення.

Все вище сказане переконує в необхідності гармонійного поєднання основних наукових положень педагогіки з практикою особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури. Без поєднання фахового, загальнопедагогічного та особистісного, на наш погляд, відбувається становлення чистого фахівця-предметника, що є лише «частиною» вчителя-професіонала, оскільки повноцінний вчитель – той, який виходить за рамки своєї вузької спеціальності.

У процесі вибору теми дослідження важливо було отримати відповідь на питання: «Яким чином забезпечувалась єдність становлення майбутнього вчителя фізичної культури як особистості та педагога-професіонала в історичному контексті в кінці 20 і на початку 21 ст. і як вона забезпечується в умовах сьогодення під час підготовки вчителів фізичної культури, зокрема у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського?».

Мета статті полягає у доведенні актуальності проблеми особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в системі педагогічної освіти України (кінець XX – початок XXI ст.).

Актуальність проблеми визначається тим, що реформування університетської педагогічної освіти пов'язано з модифікацією традиційних і пошуком ефективних інноваційних підходів і технологій, суб'єктом продукування яких має бути сучасний учитель, особистісно-професійне становлення якого відбувається в процесі здобуття ним вищої освіти. Результативність становлення майбутнього учителя, здатного поєднувати науковий світогляд, професійно-педагогічну компетентність, духовну культуру, передусім залежить від чіткого визначення, врахування й адаптації до сучасних умов передового педагогічного досвіду історичного минулого з його багатим потенціалом і ресурсом професійно-педагогічної підготовки вчителів в університетах України.

Підготовка вчителя фізичної культури в умовах сьогодення також потребує опори на кращий досвід організації його особистісно-професійного становлення, без врахування якого неможливе створення новітньої системи саморозвитку та самореалізації майбутніх педагогів, котра забезпечила б їхню конкурентоспроможність на ринку праці. Це, у свою чергу, спричиняє оновлення вимог до сучасної професійної підготовки майбутніх фахівців з фізичної культури і спорту, метою якої є формування особистості і професіонала, здатного успішно соціалізуватися, проводити професійну діяльність з реалізації фізкультурно-оздоровчих програм у різних освітніх установах, фізкультурно-спортивних та спортивно-оздоровчих закладах, а також професійно розвиватися, набуваючи нового професійного досвіду. Особлива роль в цьому контексті належить наступності і неперервності професійного становлення вчителів фізичної культури на основі кращих надбань далекого і недалекого минулого.

Як уже було зазначено вище, професійне становлення майбутнього вчителя, зокрема вчителя фізичної культури неможливо розглядати у відриві від його особистісного становлення. Про це засвідчує аналіз психологічної і педагогічної літератури та практики. Як науковий орієнтир для дослідження означеної нами проблеми ми обрали трактування цього поняття В. Каплінським, який розуміє особистісно-професійне становлення як цілісний, послідовний процес поетапного оволодіння педагогічною професією, поєднаний з розвитком особистісної сфери, в ході якого відбуваються якісна перебудова, професійно значущих і особистісних характеристик, спеціальних та загальнопедагогічних знань, умінь, навичок, педагогічних здібностей і комунікативної культури педагога [3, с.89].

Визначення й аналіз особливостей організації особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в системі педагогічної освіти України (кінець 20 – початок 21 ст.) та пошук шляхів подальшого удосконалення цього процесу в напрямках забезпечення когнітивних, мотиваційно-ціннісних, діяльнісно-комунікативних, особистісно-поведінкових та рефлексивних його складових уможливить більш успішну підготовку майбутніх учителів на функціональному рівні в сучасних умовах.

Актуальність окресленої проблеми й необхідність її вирішення також зумовлені наявними суперечностями між: нормативним визнанням наступності як одного з фундаментальних принципів особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів, що забезпечує його якість, та неузгодженістю змісту освітньо-професійних програм підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту на різних рівнях і етапах вищої освіти; об'єктивною потребою суспільства в кваліфікованих фахівцях з фізичної культури і спорту, здатних до постійного професійного розвитку в умовах неперервної освіти, та недостатньою спрямованістю змісту, форм і методів фахової підготовки на забезпечення її наступності.

Категорія становлення розглядається філософами, психологами та педагогами з різних сторін як процес формування будь-якого матеріального або ідеального об'єкта, що передбачає перетворення можливості в дійсність; як набуття нових ознак і форм, як перехід до більш вищого рівня якості; як наближення до окресленого стану у процесі розвитку, коли індивід максимально реалізує свій потенціал; як «становлення соціальної зрілості», що супроводжується її переходом в якість, котра відповідає вищому її рівневі [5, с. 253].

Базовими для обґрунтування проблеми професійно-особистісного становлення майбутнього вчителя є наукові дослідження І. Беха, В. Галузяка, О. Дубасенюк, В. Каплінського, В. Орлова, В. Радула, В. Фрицюк та ін.

Розумінню професійного становлення вчителя як актуальної проблеми педагогіки та особливостей цього феномену сприяє аналіз досліджень Г. Балла, М. Боришевського, Г. Ващенко, І.Зязюна, С. Максименка, В. Моляко, В. Шахова та ін.

Здійснений аналіз наукових джерел дає підстави констатувати, що в сучасній педагогічній науці висвітлено окремі аспекти проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, а саме: сутність, особливості та принципи неперервної освіти (І. Бех, С. Гончаренко, В. Кремень Л. Лук'янова та ін.); концептуальні положення дидактики вищої школи (В. Андрущенко, О. Гура, С. Сисоєва та ін.); сучасні педагогічні технології та інноваційні методи підготовки у вищій школі (О. Пехота, О. Савченко, Г. Селевко та ін.); теоретичні і методичні засади професійної освіти

майбутніх фахівців фізичної культури і спорту (І. Асаулук, В. Каплінський, В. Костюкевич, Є. Павлюк, О. Тимошенко та ін.).

Водночас, незважаючи на численність досліджень у зазначеній сфері, проблема наступності професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури і спорту, їх особистісно-професійного становлення в ступеневій освіті як у теоретичному, так і в практичному аспектах залишається малодослідженою.

Окреслене коло науково-практичних завдань розвитку вищої освіти в Україні разом з актуальною проблематикою сучасної науки зумовили вибір теми дисертаційного дослідження «Особистісно-професійне становлення майбутніх учителів фізичної культури в системі педагогічної освіти України кінець ХХ – початок ХХІ ст.».

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні особливостей особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в системі педагогічної освіти України в к. 20-го – поч. 21 століття та їх подальшого розвитку і модернізації в сучасних умовах.

Відповідно до мети поставлено такі завдання дослідження: виявити й охарактеризувати теоретичні основи наукового розуміння сутності особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя; визначити особливості особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних університетах України в кінці 20-го – початку 21 століття; здійснити періодизацію, виявити та схарактеризувати особливості кожного періоду організації особистісно-професійного становлення в контексті забезпечення наступності, модернізації і адаптації кращого досвіду минулого до сучасних умов; здійснити узагальнюючий аналіз досвіду особистісно-професійного становлення майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського.

Для вирішення поставлених завдань, досягнення мети дослідження передбачається використання комплексу методів: теоретичних – аналіз, узагальнення, систематизація психолого-педагогічної, науково-методичної літератури, архівних та нормативних документів з проблеми дослідження; концептуально-порівняльний аналіз, структурно-системний аналіз; емпіричних – методи масового збирання емпіричного матеріалу; контент-аналіз архівних матеріалів та нормативної документації, освітньо-професійних програм – для визначення особливостей особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних університетах України.

Теоретичною основою дослідження є наукові ідеї в галузі педагогіки, психології, висновки сучасних міждисциплінарних досліджень щодо різних аспектів педагогічного управління розвитком особистості, положення сучасної педагогічної науки про системно-структурний підхід до аналізу педагогічних явищ (О. Акімова, О. Антонова, С. Гончаренко, Р. Гуревич, О. Дубасенюк, І. Зязюн, А. Коломієць, Г. Васянович, Н. Лазаренко, В. Мадзігон, Н. Ничкало, Л. Пуховська, О. Сухомлинська, В. Шахов та ін.).

У процесі дослідження необхідно виявити, теоретично обґрунтувати та узагальнити особливості особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних університетах України кінця 20-го – початку 21 століття; здійснити періодизацію, виявити та схарактеризувати особливості кожного періоду організації особистісно-професійного становлення в контексті забезпечення наступності, модернізації і адаптації кращого досвіду минулого до сучасних умов; здійснити узагальнюючий аналіз досвіду особистісно-професійного становлення майбутніх фахівців фізичної культури і спорту у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського; уточнити понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми: «особистісне становлення», «професійне становлення», «особистісно-професійне становлення майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних університетах», «особистісно-професійний розвиток», «наступність». на основі вивчення і узагальнення історичного досвіду визначити і обґрунтувати шляхи вдосконалення організаційно-методичні засад особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури в педагогічних університетах в сучасних освітніх умовах.

Практичне значення дослідження проблеми загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в системі педагогічної освіти України визначається необхідністю вивчення та використання кращого історичного досвіду, оновлення та модернізації на цій основі навчальних планів, робочих програм, контрольних заходів, спеціалізованих курсів, студентських творчих конкурсів, навчально-методичних посібників і методичних рекомендацій.

У дослідженні передбачається розглянути теоретичні основи особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя, здійснити феноменологічний аналіз категорії професійного становлення особистості студента, проаналізувати теоретико-методичні основи особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури в умовах входження України в Європейський освітній простір.

У контексті дослідження проблеми загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в системі педагогічної освіти України (кін. 20 – поч. 21 ст.) важливо прослідкувати

еволюцію змісту загальнопедагогічних дисциплін як базису особистісно-професійного становлення вчителя фізичної культури, здійснити історико-ретроспективний аналіз освітньо-розвивального потенціалу методів і форм загальнопедагогічної підготовки в системі особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів фізичної культури в к. 20 – на поч. 21 ст., визначити та проаналізувати особливості організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента в процесі особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя. Важливо також проаналізувати підходи до інтегрування теоретичної та практичної складових особистісно-професійного становлення вчителя фізичної культури, традиції та інновації у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя фізичної культури як важливої складової його особистісно-професійного становлення, особливості організації самовиховання майбутніх фахівців з фізичного виховання як чинника їх особистісно-професійного розвитку.

Висновки. Отже, проблема загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури в системі педагогічної освіти України (кін. 20 – поч. 21 ст.) є актуальною, оскільки результати її дослідження можуть стати підґрунтям для вдосконалення та модернізації професійної підготовки вчителів фізичної культури, забезпечення розвитку когнітивних, мотиваційно-ціннісних, діяльнісно-комунікативних, особистісно-поведінкових та рефлексивних складових їх особистісно-професійного становлення. Дослідження вказаної проблеми потребує гармонійного поєднання наукових положень сучасної педагогіки з практикою особистісно-професійного становлення майбутніх учителів фізичної культури, забезпечення єдності фахового, загальнопедагогічного та особистісного.

Література

1. Каплінський В. В. Лекція у вищому навчальному закладі: за і проти. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер.: Педагогіка і психологія.* Вип. 43. Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2015. С. 50–59.
2. Каплінський В. В. Реалізація виховного потенціалу змісту педагогічних дисциплін. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер.: педагогіка і психологія.* Вип. 10. Вінниця, 2004. С. 131–135.
3. Каплінський В. В. Система професійного становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки у педагогічних університетах: дис. д-ра пед. наук. Вінниця, 2019. 482с.
4. Каплінський В. В., Хникін О. В. Забезпечення мотиваційної основи особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя шляхом організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студента. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб наук. праць.* 2021. Вип. 60. С.222-232.
5. Соціолого-педагогічний словник / [ред.-упоряд. В. Радул]. К. : «ЕксОб», 2004. 304 с.

Reference

1. Kaplinskyi V. V. Lektsiia u vyshchomu navchalnomu zakladi: za i proty [Lecture in a higher educational institution: pros and cons]. *Naukovi zapysky VDPV im. M. Kotsiubynskoho. Ser.: Pedagogika i psykholohiia.* Vyp. 43. Vinnytsia: TOV Nilan LTD, 2015. P. 50–59.
2. Kaplinskyi V. V. Realizatsiia vykhovnoho potentsialu zmistu pedagogichnykh dystsyplin [Realization of the educational potential of the content of pedagogical disciplines]. *Naukovi zapysky VDPV im. M. Kotsiubynskoho. Ser.: pedagogika i psykholohiia.* Vyp. 10. Vinnytsia, 2004. P. 131–135.
3. Kaplinskyi V. V. Systema profesiinoho stanovlennia maibutnoho vchytelia v protsesi zahalnopedahohichnoi pidhotovky u pedagogichnykh universytetakh: dys. d-ra ped. nauk. [The system of professional development of the future teacher in the process of general pedagogical training in pedagogical universities: dissertation. Dr. Ped. of science]. Vinnytsia, 2019. 482 s.
4. Kaplinskyi V. V., Khnykin O. V. Zabezpechennia motyvatsiinoi osnovy osobystisno-profesiinoho stanovlennia maibutnoho vchytelia shliakhom orhanizatsii subiekt-subiektnoi vzaiemodii vykladacha i studenta. [Providing a motivational basis for personal and professional development of future teachers by organizing the subject-subject interaction of teacher and student]. *Suchasni informatsiini tekhnologii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy: zb nauk. prats.* 2021. Vyp. 60. S.222-232.
5. Sotsioloho-pedahohichni slovnyk [Sociological and pedagogical dictionary] / [red.-uporiad. V. Radul]. K. : «EksOb», 2004. 304 s.